

ABRAHAMAS MASLOW
(1908–1970)

Žymus amerikiečių psichologas, vienas iš pagrindinių humanistinės psichologijos judėjimo kūrėjų ir teoretikų, taip pat daug prisidėjęs prie transpersonalinės psichologijos atsiradimo, A. Maslow gimė 1908 m. balandžio 1 d. Bruklina, Niujorke. Mokslinius laipsnius gavo Viskonsino universitete, kur tyrinėjo primatų elgesį. 1937–1951 m. dirbo Bruklino koledže, 1951–1969 m. – Brendis (Masačiūsetas) universiteto profesorius. Buvo vienas Asociacijos už humanistinę psichologiją ir „Humanistinės psichologijos žurnalo“ steigėjų. Mirė 1970 m. birželio 8 d. ištikus širdies infarktui.

Pagrindiniai A. Maslow darbai skirti psichologiškai sveikos ir dvasiškai brandžios asmenybės tyrimui. Jis yra sukūręs asmenybės poreikių hierarchijos modelį: fiziologiniai, saugumo, meilės, pagarbos ir savęs aktualizavimo (žmogaus siekimo būti tuo, kuo jis gali tapti) poreikiai. A. Maslow pasiūlė save aktualizuojančios, o vėliau ir save transcenduojančios asmenybės teoriją. Svarbiu tokios asmenybės bruožu laikė „kulminacinių potyrių“ (peak experience) – kraštutinės palaimos būsenų – išgyvenimą.

Pagrindiniai A. Maslow veikalai: „Motivation and Personality“ (1954), „New Knowledge in Human Values“ (red., 1959), „Toward a Psychology of Being“ (1962), „Religion, Values, and Peak-experiences“ (1964), „The Psychology of Science“ (1966), „The Farther Reaches of Human Nature“ (1971). Lietuvių kalba spausdintas A. Maslow straipsnis „Psichologijos duomenys ir vertybių teorija“ („Gėrio kontūrai“, Vilnius: Mintis, 1989).

Žurnale spausdinamas straipsnis „Z teorija“ parašytas paskutiniais gyvenimo metais.

Z teorija

ABRAHAMAS MASLOW

Pastaruoju metu aš vis labiau įsitikinu, jog pravartu skirti dvi saviraiškininkų (self-actualizing people) grupes (ar dar geriau rūšis): neabejotinai sveikų, bet menkos transcendentinės patirties (arba ir visai be jos), ir tų, kurių transcendentiniai potyriai buvo reikšmingi ir netgi svarbiausi. Pirmosios sveikatos rūšies pavyzdys, man regis, yra Eleonora Roosevelt ir turbūt Trumanas bei

Eisenhoweris. Antrosios grupės pavyzdžiai būtų Aldousas Huxley ir turbūt Schweitzeris, Buberis bei Einsteinas.

ApmAUDU, kad šio lygmens mano teorija negali būti tiksli. Mano duomenimis, transcendentinių potyrių turi ne tik saviraiškininkai, bet ir nesveiki žmonės, kurie nėra saviraiškininkai. Mano stebėjimai rodo, kad tam tikrą transcendenciją yra patyrę daugelis žmonių, kuriems nebūdinga saviraiška ta prasme, kaip aš ją apibrėžiu. Galbūt patobulinius metodikų ir sąvokų sistemą, mums pavyks rasti ir dar daugiau tokių žmonių. Pagaliau aš čia pateikiu tik pačių pirmųjų savo tyrinėjimų išvadas. Šiaip ar taip, kol kas man susidarė įspūdis, jog transcendenciją dažniau išgyvena ne vien saviraiškininkai, bet ir labai kūrybingi ir talentingi žmonės, labai protingos, labai stiprios asmenybės, galingi ir atsakingi vadovai ar viršininkai, ypatingai geri (dori) žmonės, didvyriškos asmenybės, įveikusios jas užgriuvusias nelaimes ir ne tik nepalūžusios, bet ir sustiprėjusios.

Tam tikru dar nenustatytu mastu pastarieji dažniau siekia kulminacinių potyrių negu jų vengia, dažniau priima pasiūlymus, negu juos atmeta, dažniau būna teigiamai negu neigiamai nusistatę gyvenimo atžvilgiu (pagal Reichą), dažniau geidžia gyvenimo negu būna juo pasibodėję ir pasibjaurėję.

Pirmieji yra praktiškesni, realistiškesni, žemiškesni, sumanesni ir apskuresni žmonės, gyvenantys daugiausia šiuolaikiniame pasaulyje, kurį aš sutrumpintai vadinu D-sritimi, deficitinių poreikių ir deficitinio pažinimo pasauliu. Ši pasaulėžiūra žmones ir daiktus vertina daugiausia praktišku, konkrečiu, šiuolaikiniu, pragmatiniu požiūriu kaip deficitinius poreikius tenkinančius arba apviliančius, t.y. kaip naudingus ar nenaudingus, reikalingus arba pavojingus, asmeniškai svarbius arba nesvarbius.

„Naudingas“ šiame kontekste reiškia ir „naudingas gyvybės palaikymui“, ir „naudingas saviugdai, saviraiškai ir išsivadavimui iš pagrindinių deficitinių poreikių“. Tiksliau sakant, čia kalbama apie gyvenimo būdą ir pasaulėžiūrą ne tik pagrindinių poreikių (paprasto gyvybės palaikymo, saugumo ir ramybės, priklausymo grupei, draugystės ir meilės, pagarbos, vertinimo ir orumo, savigarbos ir savo vertės pajautimo) hierarchijos, bet ir poreikio aktualizuoti savo asmenines, būdingąsias galimybes (t.y. identiškumą, tikrąją savipatybę, individualumą, unikalumą, saviraišką). Vadinasi, turimas galvoje ne tik žmogaus, kaip rūšies, bet ir žmogaus, kaip savito individo, galimybių išsipildymas. Tokie asmenys gyvena visuomenėje ir joje save realizuoja. Jie valdo ją, veda paskui

save, panaudoja geriems tikslams kaip ir kiti (sveiki) politikai ar praktiški žmonės, tai yra šie žmonės linkę veikti, o ne medituoti ar kontempliuoti, būti efektyvūs ir pragmatiški, o ne estetai, tirti ir pažinti fikrovę, o ne siekti emocijų ir išgyvenimų.

Apie antrąjį tipą – peržengėjus (transcendentūs)? – pasakyčiau, kad jie daug dažniau kreipia dėmesį į būties sritį (B–sritį ir B–pažinimą), gyvena būties, t.y. galutinių tikslų ir esminių vertybių, pasaulyje, aiškiau metamotyvuojami, jiems būdinga vienijanti sąmonės nuostata ir gana dažni „plateau išgyvenimai“ (Asrani), jie turi arba yra turėję kulminacinių potyrių (mistinių, sakralinių, ekstatiinių) su proto nušvitimais, praregėjimais ar pažinimo tvyksniais, keitusiais jų požiūri į pasaulį ir į save galbūt kartkartėmis, o galbūt ir nuolat.

Galima drąsiai tvirtinti, kad saviraiškininkai, „neišeinantys už sveikatos ribų“, atitinka McGregoro Y teorijos reikalavimus. Bet apie individus, peržengusius ribas, galima sakyti, kad šie ne tik atitinka, o ir peržengia, viršija Y teorijos reikalavimus. Jie gyvena lygmenyje, kurį aš čia vadinu Z teorija dėl patogumo ir todėl, kad ji yra X ir Y teorijų tęsinys ir kartu su jomis sudaro hierarchinę struktūrą.

Akivaizdu, jog mes čia užsiimame nepaprastai sudėtingais dalykais – faktiškai bendriausiais požiūriais į gyvenimą. Išplėstinis ir nuoseklus šių klausimų nagrinėjimas sudarytų toms ir lentynas tomų.

Tačiau man atėjo į galvą, kad glausta pradžia galėtų būti 1-oji lentelė. Pasi-naudojęs labai parankia Keith Daviso suvestine lentele, aš ją išplėčiau, pridėdamas eilutes, išspausdintas skirtingu šriftu. Vargu ar tai galima pavadinti lengvu skaitymu, bet aš įsitikinęs jog kiekvienas, kam tai iš tiesų įdomu, gali šiek tiek suprasti, ką aš bandau pasakyti. Išsamiau su šios temos klausimais galima susipažinti literatūroje.

Ir dar vienas įspėjimas: Toks hierarchinis skirstymas lygmenimis neleidžia atsakyti į klausimą, koku laipsniu sutampa ar koreliuoja šios sekos ar hierarchijos:

1. Poreikių hierarchija (kuri gali būti nagrinėjama kaip chronologinė kritinių lūžių seka, à la Erikson, arba amžių laikant konstanta).

2. Pagrindinių poreikių patenkinimo seka nuo kūdikystės per vaikystę, jaunystę, brandos amžių iki senatvės bet kuriuo metu.

3. Biologinė, rūšies evoliucija.

4. Nuo ligos (sumažėjimo, neužaugimo) iki sveikatos ir visiško žmogiškumo.

5. Nuo gyvenimo blogoje aplinkoje iki gyvenimo geroje aplinkoje.

6. Nuo „pasigailėtino egzemplioriaus“ kūno sudėjimo ar bendra prasme (biologo požiūriu) iki „puikaus egzemplioriaus“ (zoologijos sodo prižiūrėtojo požiūriu).

Žinoma, visi šie sudėtingi patikslinimai daro „psichologinės sveikatos“ sąvoką dar labiau ginčytiną ir skatina pakeisti ją „visiško žmogiškumo“ sąvoka, kuri nesunkiai aprėpia visus šiuos variantus. Tada mes galime vartoti vieną sąvoką „žmogiškumo neužaugimas ar sumažėjimas“ vietoje tokių, kaip nesubrendėlis, nelaimingas, nesveikas, protiškai neišsivystęs, likimo nuskriaustas. Jis visas apima sąvoka „žmogiškumo sumažėjimas.“

Skirtumai (laipsniai) tarp peržengėjų ir tiktai sveikų žmonių

Neperžengiantiems ir peržengiantiems saviraiškininkams (arba aprašytiems Y teorijoje ir Z teorijoje) būdingos visos savybės, priskiriamos saviraiškininkams, išskyrus tai, jog pirmieji arba neturi, arba greičiausiai turi mažiau ir ne tokių svarbių kulminacinių potyrių ir B–suvokimų, taip pat ir Asrani vadinamą plateau (ramių ir kontempliatyvių B–suvokimų, o ne aukščiausio intensyvumo potyrių).

Bet aš susidariau aiškų įspūdį, kad neperžengiantiems saviraiškininkams nebūdingos arba mažiau būdingos, palyginus su peržengėjais, šios savybės:

1. Peržengėjams kulminaciniai potyriai ir „plateau išgyvenimai“ tampa pačiu svarbiausiu dalyku gyvenime, jo viršukalnėmis, patvirtinimais, pačiu brangiausiu gyvenimo turtu.

2. Jie (peržengėjai) lengvai, normaliai, natūraliai ir nesąmoningai kalba Būties kalba (B–kalba), poetų, mistikų, pranašų, didžiai religingų žmonių ir tų, kurie gyvena remdamiesi Platono idėjomis ar Spinozos postulatais, nenusigręždami nuo amžinybės, kalba. Todėl jie turėtų geriau suprasti alegorijas, metaforas, paradoksus, muziką, meną, neverbalinę komunikaciją ir pan. (Šis teiginys nesunkiai patikrinamas).

3. Jų suvokimas vienijantis arba sakralinis (t.y. jie suvokia tai, kas šventa žemiškuose daiktuose ir dalykuose), arba jie regi visų daiktų šventumą, tuo pačiu metu suvokdami juos praktiškai, kasdieniškai D–lygmeniu. Jie gali sakralizuoti, t.y. suvokti amžinybės požiūriu bet kada ir bet ką. Šis sugebėjimas

padidina teisingą tikrovės vertinimą D–srityje, o ne prieštarauja jam. (Tai gerai nusako Dzeno sąvoką „nieko ypatingo“.)

4. Jų metamotyvacija daug sąmoningesnė ir labiau apgalvota. Kitaip sakant, Būties vertybės ar pati Būtis kaip faktas ir kaip vertybė, – pvz., tobulumas, tiesa, grožis, gėris, vieningumas, priešpastatymų įveikimas, B–pramoga ir t.t. yra jų pagrindiniai ar patys svarbiausi motyvai.

5. Tam tikru būdu jie atpažįsta vienas kitą ir kone tuoj pat, netgi iš pirmo karto suartėja ir puikiai supranta vienas kitą. Paskui jie gali bendrauti ne tik žodžiais, bet ir neverbaliniais būdais.

6. Jie būna jautresni grožiui. Galbūt paaiškės, jog tai polinkis pagražinti visus daiktus, įskaitant visas B–vertybes, ar pastebėti grožį greičiau už kitus, ar lengviau reaguoti į grožį, ar laikyti grožį pačiu svarbiausiu dalyku, ar įžvelgti grožį ten, kur oficialus arba tradicinis žvilgsnis jo nemato. (Visa tai painu, bet šiuo metu aš neįstengiu geriau paaiškinti).

7. Jie labiau linkę žiūrėti į pasaulį kaip į vieningą, neišardomą visumą negu „sveikieji“ ar praktiškieji saviraiškininkai (kuriems irgi tai būdinga). Žmonija yra vieninga, kosmosas – irgi vieningas, o tokios sąvokos kaip „nacionaliniai interesai“, „tėvų religija“ ar „skirtingi žmonių arba IQ rangai“ arba netenka prasmės, arba nesunkiai peržengiamos. Jei mes pritariame, jog politiniais sumetimais būtina (o šiandien ir labiausiai aktualu) manyti, kad visi žmonės – broliai, kad nacionalinės nepriklausomos valstybės (turinčios teisę kariauti) yra kvailumo ar nebrandumo atmaina, tai transcenduojantys žmonės šitaip galvoja daug lengviau, pagrįsciau, natūraliau. Mūsų „normalus“ kvailas ar nebrandus mąstymas iš jų pareikalauja daug pastangų, nors jie ir gali prisiversti taip mąstyti.

8. Su aptartu vieningu suvokimu iš dalies sutampa natūralaus saviraiškininko polinkio į sinergiją – intrapsichinę, interpersonalinę, tarpkultūrinę ir tarptautinių lygmeniu – sustiprėjimas. Čia negalima šito smulkiai išdėstyti, nes tai užimtų per daug laiko. Trumpa ir galbūt nelabai reikšminga formulavotė – sinergija įveikia savanaudiškumo ir nesavanaudiškumo priešpastatymą ir aprėpia juos abu viena aukštesnio lygmens sąvoka. Tai konkurencijos, laimėjimo kito sąskaita, nesuderinamų interesų ribų peržengimas. Susidomėjusiems skaitytojams siūlome susipažinti su tuo, kas parašyta šia tema.

9. Žinoma, jie randa daugiau ir lengvesnių būdų išeiti už ego, savipatybės, tapatybės ribų

10. Tokie žmonės ne tik mieli, kaip ir dauguma saviraiškininku, bet ir greičiau sukeliantys pagarbą, „nežemiškesni“, „dieviškesni“, „šventesni“ viduramžių prasme, lengviau garbinami, sukeliantys baimę. Aš dažnai apie juos pagalvodavau: „Tai didelis žmogus“.

11. Viena visų šių savybių pasekmė yra ta, kad peržengėjai turi didesnę polinkį būti novatoriai, atradėjai negu sveikieji saviraiškininkai, kuriems labai gerai sekasi atlikti tai, kas daroma „pasaulyje“. Transcendentiniai potyriai ir sąmonės nušvitimai aiškiau atskleidžia – žvilgsniui B vertybes, idealybę, tobulumą, kas turėtų būti, kas iš tikro galėtų būti, kas egzistuoja in potentia, ir ką galima pažadinti.

12. Susidariau įspūdį, kad peržengėjai yra ne tokie „laimingi“ kaip sveikieji. Jie gali stipriau pajusti ekstazę, labiau susižavėti ir pasiekti aukštesnę „laimės“ (per blankus žodis) viršūnę negu laimingieji ir sveikieji. Bet man kartais atrodo, kad jie taip pat, o gal net labiau linkę į savotišką kosminį liūdesį, arba B-liūdesį dėl žmonių kvailumo, savęs naikinimo, jų aklumo, žiaurumo vienas kitam, jų trumparegiškumo. Galbūt taip atsitinka dėl kontrasto tarp tikrovės ir to idealaus pasaulio, kurį peržengėjai taip lengvai ir ryškiai regi ir kuris iš esmės taip nesunkiai pasiekiamas. Gal tai yra kaina, kurią šie žmonės turi sumokėti už tai, jog aiškiai mato pasaulio grožį, žmogiškosios prigimties šventumo galimybes, supranta, kad žmonės nebūtinai turi būti tokie blogi, kad pasaulio gėriui atrodo akiai aždžiai būtina; pvz., pasaulinė vyriausybė, bendradarbiaujančios socialinės institucijos, švietimas, siekiantis žmogiškojo gerumo, o ne aukštesnių IQ ar didesnio profesionalumo kokioje nors atominio masto srityje ir t.t. Kiekvienas peržengėjas galėtų atsisėdęs per penkias minutes parašyti taikos, brolybės ir laimės receptą, visiškai praktišką, visiškai įgyvendinamą. Tačiau jis mato, kad nieko panašaus nedaroma, o jei kur ir daroma, tai taip lėtai, jog gali prasidėti masinis žmonių naikinimas. Nenuostabu, kad jis būna liūdnas, piktas ar nekantrus ir tuo pačiu metu ilgai nepraranda „optimizmo“.

13. Rimtas konfliktas dėl „elitiškumo“ būdingas kiekvienai saviaktualizacijos doktrinai, – o juk jie, palyginus su kitais, tikrai pranašesni žmonės, – lengviau išsprendžiamas ar bent jau sureguliuojamas peržengėjų, o ne vien sveikų saviraiškininkų. Tai įmanoma todėl, kad jiems lengviau gyventi tuo pačiu metu abiejose (D ir B) srityse, kad jiems daug lengviau sakralizuoti kiekvieną žmogų. Taigi jiems lengviau suderinti tokius visiškai neišvengiamus dalykus

kaip, iš vienos pusės, tikrovės vertinimas, lyginimas, elitiškumas D–sirtyje (jums būtina statybai susirasti gerą dailidę, o ne blogą, jūs privalote šiek tiek skirti nusikaltėlių nuo policininko, ligonį – nuo gydytojo, dorą žmogų – nuo apgaviko, protingą – nuo kvailio) ir neišmatuojamas ir lygiavertis, nepalyginamas kiekvieno žmogaus šventumas – iš kitos. Grynai empirine ir reikalinga prasme Carlas Rogersas kalba apie „besąlyginį palankumą“, kuris a priori būtinai efektyviai psichoterapijai. Mūsų įstatymai draudžia „žiaurias ir neįprastas“ bausmes, t.y. kad ir kokį nusikaltimą žmogus yra padaręs, jo orumas negali būti per daug žeminamas... Tikrai religingi teistai sako, kad „bet kuris ir kiekvienas asmuo yra Dievo vaikas“.

Šis kiekvieno žmogaus ir net kiekvieno gyvo padaro ar netgi negyvų, bet mums gražių daiktų šventumas visų peržengėjų suvokiamas taip lengvai ir aiškiai, jog jie vargiai tegali tai užmaršti nors minutę.

Dar pridėjus jo sugebėjimą daug efektyviau už kitus vertinti D–sirties tikrovę, jis galėtų būti dieviškas baudėjas, neniekinantį lygintojas, bet niekada nesinaudojantis kito silpnumu, kvailumu ar nesugebėjimu, nors jis ir yra realistiškai pripažinęs skirtingą šių savybių mastą D–sirtyje. Man pasirodė naudingas toks šio paradokso nusakymo būdas: faktiškai aukštesnis, peržengėjas, saviraiškininkas visada elgiasi su faktiškai žemesniu žmogumi kaip su broliu, su šeimos nariu, kurį reikia mylėti ir juo rūpintis, kad ir ką jis darytų vien jau todėl, kad jis priklauso tai pačiai šeimai. Tačiau jis gali elgtis ir kaip griežtas tėvas ar vyresnysis brolis, o ne vien tik kaip viską atleidžianti motina ar motiniškas tėvas. Ši bausmė yra visai derinama su neišmatuojama dieviška meile. Iš transcendentinio regėjimo taško nesunku matyti, kad netgi pačiam prasižengėliui gali būti geriau, jeigu jį nubausime, sužlugdysime jo planus, pasakysime „ne“, užuot jį patenkinę ar įtikę jam dabar.

14. Susidariau stiprų įspūdį, kad peržengėjams labiau būdinga teigiama koreliacija – o ne įprastesnė atvirkštinė – tarp didėjančių žinių ir stiprėjančio paslapties ir pagarbios baimės jausmo. Žinoma, daugiau žmonių mano, kad mokslinės žinios sumažina paslaptį ir kartu baimę, kadangi daugeliui paslaptis sukelia baimę. Ir žinių tada siekiama norint sumažinti nerimą.

Bet patiriantiems kulminacinius išgyvenimus ir peržengėjams, kaip ir saviraiškininkams apskritai, paslaptis yra **patraukli** ir viliojanti, o ne bauginanti. Saviraiškininkas linkęs laikyti nuobodžiais gerai žinomus dalykus, kad ir kurios naudingos tos žinios būtų. Bet ypač tai būdinga siekiančiam viršūnių, ku-

riam paslaptinumo, baimingos pagarbos, apstulbimo jausmas yra greičiau atpildas, o ne baismė.

Šiaip ar taip mano pokalbiai su kūrybiškiausiais mokslininkais rodo, kad juo daugiau jie žino, juo labiau yra linkę į ekstazę, kuriai būdingi nuolankumas, neišmanymas, menkumo ir pagarbios baimės jausmas Visatos didybės, kolibrinio nuostabumo ar kūdikio paslapties akivaizdoje, o visi tie jausmai suvokiami kaip atpildas, paskatinimas.

Iš čia plaukia didžio peržengėjo – mokslininko nuolankumas ir prisipažinimas „neišmanymas“, tačiau kartu ir jo laimė. Galbūt mes visi tai patiriame, ypač vaikystėje, bet atrodo, jog būtent peržengėjai patiria tokius išgyvenimus daug dažniau, jie būna daug gilesni ir vertinami kaip iškilios gyvenimo akimirkos. Čia turime omenyje ir mokslininkus ir mistikus, taip pat poetus, dailininkus, pramoninkus, politikus, motinas ir daug kitų žmonių. Šiaip ar taip aš siūlau (išbandymui) pažinimo ir mokslo teoriją, kuri teigia, jog aukščiausiam žmogiškumui žinios yra teigiamai, o ne neigiamai koreliuotos su paslaptinumo, baimingos pagarbos, nuolankumo, visiško neišmanymo, dievinimo, pamaldaus aukojimo jausmais.

15. Manau, kad peržengėjai turėtų mažiau negu kiti saviraiškininkai bijoti „pamišėlių“ ir „kuoktelėjusių“ ir todėl galėtų sėkmingai atrinkti kūrėjus (kurie kartais atrodo „pamišę“ ar „kuoktelėję“). Spėju, kad saviraiškininkai apskritai turėtų labiau vertinti kūrybiškumą ir sugebėtų geriau jį pastebėti (ir todėl būtų geriausi personalo skyrių viršininkai, ekspertai ar konsultantai), bet vis dėlto, norint įvertinti tokį žmogų kaip Williamas Blake, kažin ar reikalinga didesnė transcendencijos patirtis ir jos vertinimas. Panašiai turėtų būti ir vertinant priešingai. Peržengėjas turėtų sėkmingiau atpažinti tuos „kuoktelėjusių“ ir „pamišusių“, kurie nėra kūrybingi, o tokių, mano manymu, yra dauguma.

Aš negaliu remtis eksperimentiniais duomenimis. Tokios išvados išplaukia iš teorijos ir pateikiamos kaip nesunkiai patikrinama hipotezė.

16. Iš teorijos išplaukia, jog peržengėjai turėtų būti labiau „susitaikę su blogiu“ arba geriau suprasti, kad kartkartėmis jis neišvengiamas ir būtinas platesne, visuotinė prasme, t.y. „žvelgiant iš aukštybių“, dieviška arba olimpinė prasme. Geriau suprantant blogį turėtų būti didesnė jo atjauta ir kartu ryžtingesnė bei atkaklesnė kova su juo. Tai skamba kaip paradoksas, tačiau įsigilinus šis tvirtinimas visai nėra prieštaringas. Labiau suprasti – vadinasi

būti stipresniam, o ne silpnesniam, būti ryžtingesniam, patirti mažiau vidinių konfliktų, dvejonų, apgailstavimų ir todėl greičiau, tvirtiau ir efektyviau veikti. Jei būtina, galima parblokti blogą žmogų ir jį atjaučiant.

17. Manau, kad peržengėjams turėtų būti būdingas dar vienas paradoksas, – jie linkę laikyti save talento vartotojais, užsameninės (transpersonalinės) sferos instrumentais, taip sakant, laikiniais aukštesnio intelekto ar didesnio meistriškumo, ar vadovavimo sugebėjimų, ar praktinės nuovokos saugotojais. Tai susiję su savotišku objektyvumu, objektyviu požiūriu, kuris ne peržengėjams gali atrodyti kaip pasipūtimas, didybės manija ar netgi paranoja. Man labiausiai praverčia palyginimas su nėščios moters požiūriu į save ir į dar negimusį kūdikį. Kas yra jos savipatybė? Kas yra ne ji? Kokių mastų ji turi teisę būti reikli, savimyla, pasipūtusi?

Manau, kad tvirtinimas „Aš geriausiai tinka šiam darbui, todėl reikalauju mane priimti vietoj to žmogaus“ mus apstulbintų lygiai taip pat, kaip ir nemažiau tikėtinas tvirtinimas „Tu geriausiai tinki šiam darbui, todėl tavo pareiga atimti jį iš manęs“. Transcendencijos pasekmė yra „transpersonalinis“ ego praradimas.

18. Peržengėjai yra iš principo (aš neturiu konkrečių duomenų) linkę būti giliai nuoširdžiai „religingi“ arba „dvasingi“ tiek teistine, tiek neteistine prasme. Kulminaciniai ir kiti transcendentiniai potyriai iš tikrųjų irgi turėtų būti laikomi „religiniais arba dvasiniais“ potyriais, jei tik mes iš naujo apibrėžtume šiuos terminus, apvalydami juos nuo istorinių, konvencinių prietarų ir institucijų nulemtų prasminių apnašų. Grynai konvenciniu požiūriu tokie potyriai gali būti išties laikomi „antireliginiais“ arba religijos surogatais, arba religijos pakaitalais, arba „nauja versija tos srities, kuri anksčiau paprastai būdavo vadinama religija arba dvasingumu“. Paradokšą, kai ne vienas ateistas yra daug „religingesnis“ už kai kuriuos dvasininkus, galima nesunkiai iširti ir paskui išreikšti operaciniu lygmeniu.

19. Galbūt dar vienas, šių dviejų saviraiškininkų rūšių kiekybinis skirtumas, – dėl kurio aš visai nesu tikras, – yra tai, kad peržengėjams, mano manymu, lengviau sekasi peržengti savo ego, savipatybę, identiškumą išeiti už saviraiškos ribų. Akcentuojant tai, ką, kaip manau, aš suprantū, galbut galėtume pasakyti, jog norint išsamiau sveikuosius aprašyti, reikėtų apibūdinti juos pirmiausia kaip stiprias tapatybes, žmones, kurie žino, kas jie tokie, kur jie eina, ko nori, kam jie tikę, – žodžiu, kaip stipriai savipatybes, žmones, gerai iš-

naudojančius savo galimybes, gyvenančius autentiškai ir pagal savo tikrąją prigimtį. O to, žinoma, nepakanka peržengėjams apibūdinti. Jie iš tiesų tokie ir yra, tačiau ne vien tokie.

20. Sakyčiau – vėlgi tai tik mano išpūdis, be konkrečių duomenų, – kad peržengėjai, lengviau suvokiantys B–sritį, turės ir daugiau kraštutinių išgyvenimų negu jų praktiškesni broliai, dažniau susižavės kaip vaikai, negalintys atitraukti akių nuo spalvų žaismo balutėje ar nuo lietaus lašų, riedančių lango stiklu, ar nuo lygios odos, ar nuo vikšro judesijų.

21. Teoriškai peržengėjai turėtų būti labiau taoistiški, o vien tik sveikieji – kiek pragmatiškesni. B–pažinimas paverčia visus daiktus įstabesniais, tobulesniais, tokiais, kokie jie privalėtų būti. Todėl jis sukelia mažiau impulsų ką nors daryti objektui, kuris ir taip yra puikus, kurio beveik nebereikia tobulinti ar iš išorės įsikišti. Tuomet turėtų kilti daugiau impulsų tiesiog žiūrėti į jį ir iširti, negu ką nors su juo ar jam daryti.

22. Sąvoka, nepasakanti nieko naujo, tačiau visus ankstesnius samprotavimus susiejanti su įmantria Freudų teorijos struktūra, yra „postambivalentinis“; manau, kad toks apibūdinimas labiau tinka visiems saviraiškininkams ir gali pasirodyti tinčamas kai kuriems peržengėjams. Tai reiškia beatodairišką, nuoširdžią, be konfliktų meilę, toleranciją, atvirumą, priešpastatomus labiau įprastam meilės ir neapykantos mišiniui, laikomam „meile“ ar draugyste, ar seksualumu, ar įtakingumu, ar valdžia ir pan.

23. Pagaliau, aš atkreipsiu dėmesį į „atpildo lygmenis“ ir „atpildo rūšis“, nors anaiptol nesu tikras, jog abi šios grupės daug arba iš viso skiriasi šiuo požiūriu. Svarbiausia yra pats faktas, kad yra daug nepiniginio atlygio rūšių, kad turtėjimas ir asmenybės brendimas nuolat mažina pinigų svarbą ir didina aukštesnių atlygių ir metaatlygio formų svarbą. Be to, netgi tada, kai piniginis atlygis tebeatrodo svarbus, jis dažnai toks būna ne savo tiesioje, konkrečia, o greičiau statuso, sėkmės, savigarbos prasme.

Tai nesunku iširti. Aš jau kuris laikas renku skelbimus, kuriais siekiama pritraukti specialistus, administratorius ar vykdytojus, taikos korpuso ar kitokios tarptautinės pagalbos bendradarbius, o kartais net ir mažiau kvalifikuotus juodadarbius, ir kur kandidatai viliojami ne vien pinigais, bet ir aukštesnių poreikių ar metaporeikių patenkinimo galimybėmis, – pvz., draugiškais bendradarbiais, gera aplinka, saugia ateitimi, jėgų išbandymu, augimu, idealistiniais paskatinimais, atsakomybe, laisve, gaminio svarba, atjautimu, pagalba

žmonijai, pagalba tėvynei, galimybe įgyvendinti savo idėjas, kompanija, kuria galima didžiuotis, gera mokymo sistema, netgi puikiai žvejyba ar kopimu į gražius kalnus ir pan. Taikos korpusas netgi nebijo **pabrėžti** kaip patrauklų dalyką nedidelį piniginį atlyginimą ir didelius sunkumus, pasiaukojimą ir pan., t.y. visa, kas padeda kitiems.

Aš manau, kad geresnė psichologinė sveikata suteiktų šioms atlygio rūšims didesnę vertę, ypač jeigu pinigų visada pakanka ir jų **kiekis lieka pastovus**. Žinoma, dauguma saviraiškininkų tikriausiai jau yra suderinę darbą ir žaidimą, t.y. jie mėgsta savo darbą. Apie juos galima pasakyti, jog jiems mokama už tai, ką jie ir taip darytų laisvalaikiu, už darbą, kuris teikia jiems vidinio pasitenkinimo.

Vienintelis man į galvą ateinantis skirtumas, kurį tarp šių dviejų grupių gali nustatyti tolimesni tyrimai, yra tai, kad peržengėjai gali aktyviai ieškoti darbų, žadančių daugiau kulminacinių potyrių ir B–pažinimo.

Viena iš priežasčių, kodėl aš miniu tai šiame kontekste, yra mano įsitikinimas, kad planuojant Eupsichiją, gerą visuomenę, teoriškai būtina, jog vadovybė neturėtų privilegijų, nuosavybės, prabangos, statuso, nevaldytų kitų žmonių ir neišnaudotų. Vienintelis, mano manymu, būdas apsaugoti gabesnius vadovus ir viršininkus nuo nuoskaudų, nuo bejėgiško pavydo, kurį jiems jaučia silpnesnieji, nuskriaustieji, mažiau gabūs, labiau reikalingi pagalbos, – t.y. nuo „blogos akies“, nuo pažemintųjų sukilimo, – yra **ne** mokant jiems daugiau pinigų, o mažiau, tačiau atsiteisiant jiems „aukštesniu“ atlygiu ir „metaatlygiu„. Iš čia ir kitur išdėstytų principų išplaukia, jog tai patenkintų ir saviraiškininkus, ir mažiau psichologiškai subrendusius ir neleistų atsirasti nesuderinamoms ir antagonistinėms klasėms ar kastoms, mums žinomoms iš žmonijos istorijos. Kad galėtume įgyvendinti šią postmarksistinę, postistorinę galimybę, mums reikia išmokti nemokėti daug pinigų, t.y. aukštesnę vertybę laikyti pranašesne už žemesnę. Taip pat reikėtų desimbolizuoti pinigus, – t.y. jie **neturėtų** simbolizuoti sėkmės, pelnytos pagarbos arba meilės.

Šie pasikeitimai turėtų būti iš principo visai įmanomi, kadangi jie atitinka neįsisąmonintas arba ne visai įsisąmonintas saviraiškininkų vertybines nuostatas. Ar šis **Weltanschauung** labiau būdingas peržengėjams ar ne, reikia dar iš-tirti. Aš manau, jog taip, ir daugiausia remiuosi tuo, kad visais laikais mistikai ir peržengėjai savaime, spontaniškai buvo linkę vengti prabangos, privilegijų, garbės ir turtų. Man rodos, kad dėl to „paprasti žmonės“ dažniausiai juos my-

lédavo ir garbindavo, nejausdami jiems baimės ar neapykantos. Todėl galbūt tai padėtų suprojektuoti pasaulį, kuriame patys gabiausi, labiausiai nubudę, patys idealistiškiausiai būtų išrinkti ir mylimi vadai, mokytojai, aiškiai geranoriški ir nesavanaudiški valdžios vyrai.

24. Negaliu atsispirti norui pasidalinti viena gana neaiškia nuojauta, – būtent man atrodo, jog mano peržengėjai labiau linkę būti Sheldon'o ektomorvais, o mano rečiau peržengiantys saviraiškininkai – mezomorfiški (tai paminiu tik todėl, jog iš esmės tai nesunkiai patikrinama).

Epilogas

Kadangi daugumai bus labai sunku tuo patikėti, privalau aiškiai konstatuoti, kad tarp verslininkų, pramonininkų, vadovų, auklėtojų, politinių veikėjų esu radęs maždaug tiek pat peržengėjų, kiek ir religijos „profesionalų“, poetų, intelektualų, muzikų ir kitų, kurie privalėtų būti peržengėjai ir oficialiai taip įvardijami. Turiu pasakyti, jog kiekvienas iš šių „profesijų“ yra skirtingų tradicijų, vartoja skirtingą žargoną, skirtingas kaukes ir skirtingas uniformas. Kiekvienas dvasininkas noriai kalba apie transcendenciją, nors ir neturėdamas nė menkiausio supratimo, kas tai yra. O dauguma pramonininkų rūpestingai slepia savo idealizmą, savo metamotyvaciją ir savo transcendentinę patirtį po kauke, kurią galima pavadinti „kietumu“, „realizmu“, „savanaudiškumu“ ir visokiais kitokiais žodžiais, kuriuos reikėtų rašyti kabutėse, parodant, jog jie tėra paviršutiniški, skirti gynybai. Jų tikresnė metamotyvacija dažnai nėra visai išstumta, o tik nuslopinta, ir kartais man visai nesunkiai pavykdavo prasibrauti pro apsauginį luobą drąsiai kreipiantis ir tiesiogiai klausinėjant. Privalau būti atsargus, kad skaitytojai nesusidarytų neteisingo įspūdžio apie tiriamųjų skaičių (tik keturios ar penkios dešimtys žmonių, kurie buvo išsamiau apklausinti ir stebimi, ir galbūt dar šimtas ar du, su kuriais kalbėtasi, kurie buvo stebimi ar skaitomi, bet ne taip išsami ir nuodugnai) ar apie mano informacijos patikimumą (tai tėra tik apsiskaitymas ar pasitikrinimas, ar žvalgyba, o ne rūpestingas galutinis tyrimas, pirmasis žingsnis, o ne normaliai verifikuoti moksliniai duomenys, kuriems eilė ateis vėliau), ar apie mano prabos reprezentatyvumą (aš pasinaudojau visais prieinamais atvejais, bet ypač kreipiau dėmesį į geriausius intelekto, kūrybiškumo, charakterio, jėgos, sėkmės ir pan. pavyzdžius).

Tuo pačiu metu aš turiu akcentuoti, kad tai yra empirinis tyrimas, ir kad aš čia pranešu, ką esu tiesiogiai *suvokęs*, o ne susapnavęs ar sufantazavęs. Aš įsitikinau, jog mokslinio drovumo, kuris man kyla dėl mano nevaržomų tyrimų, tvirtinimų ir hipotezių, greičiau išvengiu tada, kai vadinu juos ikimoksliniais, o ne moksliniais (žodis, daugeliui reiškiantis verifikaciją, o ne atradimą). Šiaip ar taip kiekvienas šio straipsnio teiginys yra iš principo patikrinamas, jį galima įrodyti arba atmesti.

Vertė A. Danielius

L e n t e lė. Organizacijos lygmenų santykiai su kitais hierarchiniais kintamaisiais

	Autokratinė	Globojanti (palaikymas)	Remianti (motyvacinė)	Kolegiali (artimi kolegos)	Z teorijos organizacija (Organizacijos peržengimas)	
	1	2	3	4	5	6
Remiasi	Jėga	Ekonominiais resursais	Vadovavimu	Bendromis pastangomis	Ištikimybe būčiai ir B-vertybėms	Prielaida, kad visi pasi- šventę; Signalo atida- vėjai; Bendradar- biai
Viršinių orientacija:	Valdžia	Materialinės paskatos	Parama	Integracija	Susižavėjimas; Meilė; Faktinės viršenybės pripažinimas.	Auka; Pasiaukoji- mas
Valdinių orientacija:	Klusnumas	Saugumas	Produktyvu- mas	Atsakingu- mas	Savidisciplina	Metaporeikiai; B-vertybės
Valdinių nuostata (kaip pa- sekmė):	Pasiklivimas asmeniu	Pasiklivimas organizacija	Dalyvavimas	Savirealiza- cijos		
Patenki- nami valdinių poreikiai:	Pragyvenimo	Išlaikymo	Aukštesnieji			

Lentelės tęsinys

1	2	3	4	5	6
Moralinis standartas:	Nuolaidumas	Pasitenkinimas	Motyvacija	Įsipareigojimas uždaviniui ir komandai	Įsipareigojimas B–vertybėms
Santykiai su kitomis idėjomis					
McGregoro teorijos:	X teorija		Y teorija		Z teorija
Herzbergo faktoriai:	Palaikymo	Palaikymo	Motyvacinis	Motyvacinis	
Maslow poreikių pirmumo modelis:	Fiziologiniai	Saugumo	Viduriniai	Aukštesnieji	Metaporeikiai; B–vertybės
W.H. Whyte'o tezė:		Organizacijos žmogus			
Blake'o ir Moutono tinklėlis:	9,1	3,5	6,6	8,8	
Motyvacinė aplinka:	Išorinė	Išorinė	Vidinė	Vidinė	Abiejų susiliejimas
Motyvacinis stilius:	Negatyvus	Daugiausia neutralus	Pozityvus	Pozityvus	
Viršinių valdžios stilius:	Autokratinis		Dalyvavimas		Priartėjimas; Alfa; Meistriškumas; Objektyvus, transpersonalinis, įskaitant savanorišką valdžios atsižadėjimą
Modalinis asmenybės išsivystymo lygmuo:	Savininkas	Bosas; Tėvas; Patriarchas	Nesubrendėlių lygybė	Sveikas; Subrendęs	Transcendentinis; B–lygmuo už ego ribų; Transpersonalinis

L e n t e l ė s tęšyns

1	2	3	4	5	6
Žmogaus traktuotė:	Panaudotinas daiktas; Pakeičiamas; Be individualumo; Savininkas	Mielas padaras; Vaikas; Lėlė; Geranoris diktatorius	Partneris bendrai naudai ir bendram poreikių patenkinimui. D-meilė	Kiekvienas-generolas. Stipri tapatybė. Sąjunga tarp nepriklausomų asmenų. Tikra savipatybė. Saviraiškininkas	Šventasis Išminčius ^a Politikas-Pragmatikas. Mistikas. Bodisatva. Cadi-kas. B-asmuo. Aukojantis, objektyvus žynys. Heraklietis.
Objektyvumas:	Svetimas; Valdantis; Be identifikacijos Turėjimo objektyvumas; Žiūrovo objektyvumas			B-meilės lydinio objektyvumas	Taoistinis objektyvumas; Transcendentinis objektyvumas; Nesikišimo objektyvumas; Meilės objektyvumas.
Politika:	Vergai; Daiktai	Patriarchas	Sąjungininkai bendrai naudai	Senatoriai; Kiekvienas-generolas; Visiška nepriklausomybė	B-politika; Anarchija; B-nuolankumas; Decentralizacija; Objektyvumas; Transpersonalumas.
Religija:	Baimės ir rūstybės Dievas	Dievas Tėvas	Meilė-gerumas	Humanizmas	Transhumanizmas (centru laikomas kosmosas, o ne žmonių giminė).
Vyramoteris:	Nuosavybė; Išnaudojimas	Atsakingas ir mylintis valdymas	Meilė-gerumas; Bendras poreikių tenkinimas	Abipusė pagarba; Lygybė; B-meilė(?) Visiška nepriklausomybė	B-meilė; Susilieėjimas; Lengvumo būseną.

1	2	3	4	5	6
Ekonomika	Gyvybės palaikymas. Materializmas Žemiausių poreikių ekonomika	Geranoriškas valdymas. Noblesse oblige	Demokratiška partnerystė; Aukštesnių poreikių ekonomika.	Etiška ekonomika; Morališka ekonomika; Apskaitos sistemoje yra socialiniai rodikliai	Anarchija; Decentralizacija; B-vertybė kaip vertingiausias atvygis. Dvasinė ekonomika. Metaporeikio ekonomika. Transpersonalinė ekonomika
Mokslo lygmuo:	Daiktų mokslas	Infrahumanistinis mokslas	...Humanistinis mokslas		Transhumanistinis mokslas. Kosmocentrinis mokslas su transpersonaliniais mokslininkais
Vertybių lygmuo:	Neturintis vertybių	Infrahumanistinės vertybės	...Humanistinės vertybės		Transhumanistinės vertybės. B-vertybės. Kosminės vertybės.
Metodas:	Atomistinis-Dichotomizuojantis-Redukcinis-Analizuojant.—>Hierarchinė integracija.				Sinergija. Integruojantis.
Baimė-drąsa:	Baimė <-----> Drąsa ----->				Drąsos ir baimės peržengimas; Už drąsos ir baimės ribų
Žmogiškumo laipsnis	Žmogiškumo sumažėjimas, neišsivystymas				Transhumaniškas; Transpersonalus.
Vektoriaus kryptis:	Regresija <-----> Augimas-Būtis		Tapsmas	Progresavimas	
Pranašumas:					>Pranašumo didėjimas ----->
Psichologinė sveikata:	Brandus žmogiškumas				>Sveikatos ir žmogiškumo didėjimas ----->

1	2	3	4	5	6
Auklėjimas	Treniravimas	Dominuojantis auklėjimas	Abipusis auklėjimas	Vidinis auklėjimas. Improvizacijos (avimimas. Pasitikėjimas susiduriant su situacijomis nepasiruošus	Transhumaniškas auklėjimas. Personalinis, Taoistinis auklėjimas. Hefaklitiškas žmogus. „Nemanau, o tavo valia“. Auka. Savos lemties priėmimas. Pareiga. Atsakomybė.
	←	Išorinis auklėjimas	→		Taoistinis vadovas. Konsultantas. Guru. Išminčius. Duodantis laisvę. Tos pačios B-vertybės. Bodisatva. Cadikas. Liūdnas-mylintis atjauta.
Terapeutų ir terapijos lygmenys; pagalbos lygmenys:	Mechanikas; Chirurgas	Veterinaras; Autoritarinis Patriarchas (kurio bijo ir kurio tiki); Įsakinėja.	Geranoris ir visagalis, malonus tėvas (gali būti mylimas, jaučiama, kad jis myli, atidus, bet nesuprantamas), Veidrodis.	Egzistencinis. Aš-Tu. Kolegos. Vyresnysis brolis. Tapatybės radimas. Lemties radimas. Vertybės radimas.	Dangiška būseną. Transseksualinė erotika.
Seksas:	Nešvarus; Blogas; Vienpusis; Pereinamas; Eksploatuojantis (kitą)	„Natūralus“ desakralizuotas.	Meilė-seksas. Ekstazė. Džiaugsmas.	Sakralizuotas; Kelias į dangų; Tantristinis.	
Komunikacijos stilius ar lygmuo	Įsakymai	Įsakymai		Abipusiškumas	B-kalba
Zirzimo (priežasčių) lygmuo	Žemesnis	Vidurinis		Aukštesnis	Metazirzimas

Lentelės tęsinys

1	2	3	4	5	6
Atlygis; užmokes- tis; atsitei- simas:	Materialinės gėrybės ir turtai	Saugumas dabar ir ateityje	Draugystė. Meilė. Priklausymas grupei	Orumas. Sta- tusus. Šlovė. Pagyros. Gar- bė. Laisvė. Saviraila.	B-vertybės. Teisingumas. Grožis. Gė- rumas; Pui- kumas; Tobu- lumas; Tiesa, i. an. Kulmi- naciniai poty- riai. Plateau potyriai.